

An Investigation of Epistemological Markers in Socio-political Forums on Iranian TV Channels from a Critical Discourse Analysis Perspective

Hadi Arezoumandi PhD student in Linguistics, Khomein Branch, Islamic Azad University, Khomein, Iran

Davood Madani * Assistante Professor, Linguistics Dept., Khomein Branch, Islamic Azad University, Khomein, Iran

Abstract

The present article examines epistemological markers in socio-political forums on Iranian TV channels from the critical discourse analysis point of view based on Hyland (2005) and Fairclough (2001). In this study, 20 selected socio-political panels of 1,2, 3 & 4 channels have been selected, which are samples have been analyzed in qualitatively and quantitatively way in the form of all of them using targeted sampling. The variables studied in this study to be determined by this factors, the gender of the experts, using the live or recorded programs, the number of experts in each program, whether the experts are academic or non-academic. The distribution of epistemological elements in live and recorded programs and the presence of male and female critics and the presence of academic and non-academic factors is different? Also the distribution of elements in the recorded political and social panels is different with the presence of one or more critics? How the differences between the distributions of elements justified are based on Fairclough discourse analysis model? The results showed that the distribution of hedges, boosters, Attitude markers in the programs of socio-political panels in the Islamic Republic of Iran Broadcasting based on the gender of experts, alive or recorded programs, academic or non-academic experts or the presence of one or more experts in each programs are different. Also, based on discourse analysis patterns, can be justified type of using of epistemological tools in the discourse of experts.

Keywords: Hyland pattern, Critical analysis of Fairclough, hedges, boosters, Attitude markers, Gender.

---

* Corresponding Author: dr.madanilinguist@gmail.com

How to Cite: Madani, D., Arezoumandi, H. (2021). An Investigation of Epistemological Markers in Socio-political Forums on Iranian TV Channels from a Critical Discourse Analysis Perspective. *Language Science*, Corona Special Letter, Vol. 8, 253-276. Doi: 10.22054/ls.2021.51975.1329

نشانه‌های معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی سیمای ایران از منظر گفتمان انتقادی

دانشجوی دکتری زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خمین،
خمین، ایران

هادی آرزومندی

استادیار زبان‌شناسی، دپارتمان زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خمین،
خمین، ایران

داود مدنی *

چکیده

مقاله حاضر به بررسی نشانه‌های معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی-اجتماعی در شبکه‌های سیمای جمهوری اسلامی ایران، از منظر گفتمان انتقادی، براساس دیدگاه هایلند (۲۰۰۵ الف) و فرکلاف (۲۰۰۱)، پرداخته است. در این پژوهش، ۲۰ برنامه گزینش شده از میزگردهای سیاسی-اجتماعی شبکه‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ انتخاب شدند که به روش کیفی و کمی، به صورت تمام‌شماری و با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند. متغیرهای جنسیت کارشناسان، زنده یا ضبطی بودن برنامه‌ها، تعداد کارشناسان موجود در برنامه و دانشگاهی یا غیردانشگاهی بودن کارشناسان در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت تا پاسخ به این سؤالات مشخص شود: آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی-اجتماعی زنده و ضبط شده با حضور منتقدان زن و مرد و همچنین عوامل دانشگاهی و غیردانشگاهی متفاوت است؟ آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی-اجتماعی ضبط شده با حضور یک یا چند منتقد متفاوت است؟ و تفاوت توزیع عناصر معرفت‌شناسی، از نظر تحلیل کلام با الگوی فرکلاف، چگونه توجیه می‌شود؟ نتایج نشان داد که توزیع عناصر معرفت‌شناسی، یقین‌نما، تردیدنما و نگرش‌نما در میزگردهای سیاسی-اجتماعی در صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، براساس جنسیت کارشناسان، زنده یا ضبطی بودن برنامه، دانشگاهی یا غیردانشگاهی بودن کارشناسان و حضور یک یا چند کارشناس در برنامه متفاوت است؛ همچنین، از نظر الگوهای تحلیل کلام، نوع کاربرد ابزارهای معرفت‌شناسی در گفتمان کارشناسان قابل توجیه است.

کلیدواژه‌ها: الگوی هایلند، تحلیل انتقادی فرکلاف، تردیدنما، یقین‌نما، نگرش‌نما، جنسیت.

۱. مقدمه

انسان، به طور طبیعی، تمایل دارد مفاهیم و رویدادهای فردی و اجتماعی را ارزیابی و نظر خود را درباره آنها بیان کند. ارزیابی افکار و آثار دیگران قدمتی دوهزارساله دارد، اما تکامل آن، به صورتی که امروز از آن با عنوان گونه نقد یاد می‌شود، از نیمه قرن هفدهم و هم‌زمان با گسترش دانش و انتشار انبوه کتاب‌ها و نشریات آغاز شد (Miranda, 1996: 121). در سده هفدهم بود که انجمن‌های علمی شکل گرفتند؛ دقیقاً در سال ۱۶۶۵، نخستین نشریه علمی در رشته فلسفه منتشر شد و همگان آموختند که جدیدترین یافته‌های علمی خود را در نشریات علمی منتشر کنند (Lindholm-Romantschuk, 1998: 5). ارزیابی آراء و آثار فکری در تفکر اسلامی نیز جایگاه ویژه‌ای داشته و سنت سخت‌کوشانه محدثان در جمع‌آوری، تدوین و نقادی احادیث نبوی به عرصه‌های فلسفه، کلام، شعر، ادب و هنر نیز راه یافته است (خرمشاهی، ۱۳۸۶: ۱۴).

برای بررسی وضعیت نقد مسائل سیاسی-اجتماعی در ایران، می‌توان به مجموعه مقالات یا کتاب‌هایی مراجعه کرد، ولی امروزه، برنامه‌های نقاد تلویزیونی جای بیشتر آنها را گرفته‌اند که از مهم‌ترین دلایل آن، می‌توان به تعاملی‌بودن و نیز سهولت دسترسی برای مخاطب اشاره کرد. از سوی دیگر، در سال‌های اخیر، دیدگاه محققان نسبت به نقد تغییر کرده است. امروزه، برخلاف گذشته، نقد دیگر پدیده‌ای خنثی، عینی و ایستا انگاشته نمی‌شود، بلکه همگان کم‌وبیش بر این باورند که نقد، اعم از علمی و غیرعلمی، ضمن هدایت دیدگاه خواننده، بازتاب‌دهنده دنیای ذهنی شامل افکار، تصورات، نگرش‌ها، تعصبات و بسیاری از ویژگی‌های فردی و اجتماعی نویسنده متن نیز هست. از این منظر، برای مثال، متن نقد مسائل سیاسی-اجتماعی، تنها نقد و بررسی آن مسئله نیست، بلکه آینه‌ای است که نگرش منتقد را در خصوص مسئله و مخاطبان‌ش منعکس می‌سازد.

تحلیل فراگفتمان^۱ با بهره‌گیری از نشانگرهای فراگفتمانی انجام می‌شود. نشانگرهای فراگفتمان، در واقع، صورت‌های زبانی‌ای هستند که از ابزارهای مهم بلاغی ایجاد می‌شوند و تضمین‌کننده تعامل در متون به حساب می‌آیند (طارمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۴). الگوهای مختلفی برای تحلیل فراگفتمان ارائه شده است که یکی از جامع‌ترین و

مشهورترین این الگوها، الگوی هایلند^۱ (۲۰۰۵ الف: ۳۲۱) است. برای نخستین بار، هایلند تمام جنبه‌های مربوط به تعامل میان نویسنده متن و خود متن و همچنین نویسنده متن و خواننده متن را، به یاری اصطلاح فراگفتمان، تعریف و طبقه‌بندی کرده و مدعی است محقق در چهارچوب مطالعه مبتنی بر فراگفتمان، می‌تواند از دایره متن و گفتمان فراتر برود و متن را به مثابه کنشی اجتماعی تحلیل کند. در حوزه فراگفتمان، نویسنده می‌کوشد گفتمان و دیدگاه خود درباره محتوا و مخاطب را نظام‌مند سازد. فراگفتمان، در واقع، آن دسته از ابزارهای زبان‌شناسی را در اختیار نویسنده قرار می‌دهد که او را در شکل دادن استدلال‌هایش، متناسب با نیازها و انتظارات مخاطبین احتمالی، یاری می‌کنند؛ بنابراین، می‌توان گفت که نویسندگان هنگام نگارش در دو سطح مختلف کار می‌کنند: سطح اول، شامل گروه اصلی با همان متن اصلی و نگارشی نویسندگان است که گفتمان نامیده می‌شود؛ سطح دوم فراگفتمان است که وسیع‌تر از سطح متن است، زیرا علاوه بر نویسنده، نقش خواننده را نیز برجسته می‌سازد و گزاره اصلی را با راهبردها و مقوله‌های بلاغی راهنمایی و تعاملی، تسهیل می‌کند (Kopple, 1985: 88). به بیان دیگر، فراگفتمان به مثابه مفهومی در تحلیل گفتمان کاربرد دارد و در تعامل بین نویسندگان و متن یا بین نویسندگان و خوانندگان متن استفاده می‌شود (Hyland, 2005a: 219). علوی‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۸۲) فراگفتمان را به عنوان ابزار زبانی نوشتاری یا گفتاری می‌دانند که چیزی به محتوای گزاره اصلی نمی‌افزاید، اما به خواننده کمک می‌کند تا اطلاعات داده شده را سازماندهی و ارزیابی کند. علاوه بر این، به نظر هایلند و تسه^۲ (۲۰۰۴) فراگفتمان حلقه ارتباط بین متن، نویسنده و خواننده است.

با وجود انجام چند پژوهش در زمینه گونه نقد مسائل مختلف در برخی زبان‌ها، تاکنون مطالعه‌ای درباره ویژگی‌های گفتمانی و فراگفتمانی گونه نقد میزگردهای تلویزیونی در زبان فارسی انجام نشده است. از این رو، در پژوهش حاضر، می‌کوشیم شماری از نقدهای پخش شده در شبکه‌های ایرانی را، براساس الگوی نظری هایلند (۲۰۰۵)، بررسی و صحت یافته‌های مطالعات قبلی را در این حوزه ارزیابی کنیم. به علاوه، با الگوی نظری فرکلانف^۳ (۲۰۰۱) نیز همراه می‌شویم و سپس، الگوهای تغییرات نشانه‌های معرفت‌شناختی در

1. Hyland, K.

2. Tse, P.

3. Fairclough, N.

نقدهای تلویزیونی را در ذیل آن مرور می‌کنیم تا جنبه‌های انتقادی آن نیز روشن شود. در این پژوهش، ۲۰ برنامه گزینش شده از میزگردهای سیاسی-اجتماعی شبکه‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ به روش کیفی و کمی، به صورت تمام شماری و با استفاده از نمونه گیری هدفمند، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند. متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش شامل جنسیت کارشناسان، زنده یا ضبطی بودن برنامه، تعداد کارشناسان موجود در برنامه و دانشگاهی یا غیردانشگاهی بودن آنهاست تا پاسخ به این سؤالات مشخص گردد: آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی-اجتماعی زنده و ضبط شده متفاوت است؟ آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی-اجتماعی ضبط شده با حضور منتقدان زن و مرد متفاوت است؟ آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی-اجتماعی ضبط شده با حضور عوامل دانشگاهی و غیردانشگاهی متفاوت است؟ آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی-اجتماعی ضبط شده با حضور یک یا چند منتقد متفاوت است؟ تفاوت توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی-اجتماعی زنده و ضبط شده در حالت‌های فوق، از نظر تحلیل کلام با الگوی فرکلاف، چگونه توجیه می‌شود؟

۲. مبانی نظری

۲-۱. الگوی هایلند (۲۰۰۵)

منسجم‌ترین مطالعه در زمینه تعامل نویسنده متن و خواننده را نخستین بار هایلند (۱۹۹۸) ذیل مفهوم فراگفتمان انجام داد. انگاره نظری هایلند، در طول دو دهه، توسط خود او و چند محقق دیگر مورد بازنگری قرار گرفت و سازوکارهای آن در متون زبانی مختلف بررسی شد. در چهارچوب نظری هایلند (۱۹۹۸، ۲۰۰۲ و ۲۰۰۵)، تعامل نویسنده و خواننده متن حول دو مفهوم موضع‌گیری و مشارکت‌جویی بیان شده است. مفهوم کلی موضع‌گیری از این واقعیت سخن می‌گوید که نویسنده هر متن، برای بیان دیدگاه و موضع خود، از انواع کلمات و عبارات، شامل تردیدنماها، یقین‌نماها، نگرش‌نماها^۳ و ارجاع به خود استفاده می‌کند. منظور از مفهوم مشارکت‌جویی نیز این است که نویسنده متن، برای همراه

---

1. hedges
2. boosters
3. attitude markers

کردن خواننده با خود و جلب مشارکت او در خوانش متن، به انواع عناصر زبانی، مانند ضمیر خواننده، جملات امری، جملات پرسشی، دانش مشترک و جملات معترضه، متوسل می‌شود. ارزش این انگاره نظری در این است که مفهوم کلی و پیچیده تعامل را در قالبی مشخص و قابل بررسی صورت‌بندی می‌کند. البته یادآوری می‌شود که این چهارچوب نظری را می‌توان برای مطالعه انواع متون به کار برد؛ هرچند اهمیت این انگاره برای تجزیه و تحلیل متونی که اصولاً برای متقاعد کردن خواننده تهیه می‌شوند - مانند مقالات نقد کتاب - دوجندان جلوه می‌کند.

هایلند (۲۰۰۵ ب) در الگوی خود، ۱۰ نشانگر فراگفتمانی را ارائه می‌کند که پنج نشانگر مربوط به فراگفتمان تعاملی-هدایتی‌اند و پنج نشانگر به فراگفتمان تعاملی-مشارکتی مرتبط هستند. نشانگرهای فراگفتمانی تعاملی-هدایتی عبارت‌اند از: گذارها^۱، قالب‌نماها^۲، ارجاعات درون‌متنی^۳، استنادها^۴ و ابهام‌زدها^۵. نشانگرهای فراگفتمان تعاملی-مشارکتی عبارت‌اند از: تردیدنما، یقین‌نما، نگرش‌نما، خوداظهار^۶ و دخیل‌ساز^۷. در این پژوهش، براساس نظریه فراگفتمانی هایلند، نشانگرهای فراگفتمانی تعاملی مشارکتی تردیدنما، یقین‌نما و نگرش‌نما در گفتمان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جدول ۱. طبقه‌بندی نشانه‌های فراگفتمانی تعاملی-مشارکتی هایلند (هایلند، ۲۰۰۵ الف)

نشانه	کاربرد	مثال
تردیدنماها	عبارت‌های احتیاطی هستند که از هرگونه التزام خودداری می‌کنند و گفت‌وگو را باز می‌کنند.	might; perhaps; possible; about
یقین‌نماها	عبارت‌های تأکیدی هستند که قطعیت و یقین نویسنده را نسبت به تحقق امری بازتاب می‌دهند و گفت‌وگو را می‌بندند.	in fact; definitely; it is clear that
نگرش‌نماها	دیدگاه و نگرش نویسنده را درباره یک پدیده بیان می‌کنند و نیز بیان‌کننده شگفتی، اجبار، موافقت، اهمیت و غیره‌اند.	unfortunately; I agree; surprisingly

1. transitions
2. frame markers
3. endophoric markers
4. evidentials
5. code glosses
6. self-mentions
7. engagement markers

۲-۱-۱. تردیدنما و یقیننما

تردیدنما، به بیان ساده، کلمه یا عبارتی است که شک و تردید نویسنده/گوینده را نسبت به صحت گزاره بیان شده اعلام می‌کند. برای مثال، در صورتی که نویسنده بخواهد درباره بارش برف در یک زمان مشخص پیش‌بینی کند، با در نظر گرفتن احتمالات، معمولاً از قیدهایی مانند «شاید»، «احتمالاً» یا افعال مرکبی مانند «به نظر رسیدن» استفاده می‌کند. برعکس، یقین‌نماها صورت‌های زبانی‌ای هستند که قطعیت و یقین نویسنده/گوینده را درباره تحقق امری بازتاب می‌دهند. اگر نویسنده‌ای احساس کند که اطلاعات هواشناسی دقیق و کافی در اختیار دارد، ممکن است از یک یقین‌نما مانند «حتماً» یا «به طور قطع» برای نشان دادن قطعیت خود استفاده کند. لازم به ذکر است که رضوی (۱۳۹۱) تردیدنماها و یقین‌نماهای فارسی را ذیل اصطلاح حدنمایی مورد بحث قرار داده و خاطر نشان کرده است که حدنماها، شامل تردیدنماها و یقین‌نماها، تشکیل یک پیوستار می‌دهند. او با ارائه نمونه‌هایی از زبان فارسی، نشان داده است که واژه‌ها و گروه‌های حدنمای قرار گرفته در میانه این پیوستار دارای نقش‌های دوگانه معنایی و کاربردی هستند، در حالی که در دو قطب پیوستار، تکواژهای حدنما فقط بر محتوای معنایی تأثیر دارند و بندهای حدنما بر محتوای کاربردی آنچه بیان می‌شود تأثیر می‌گذارند (رضوی، ۱۳۹۱: ۳۰۶). همچنین، عبدی (۱۳۸۸) تردیدنماها و یقین‌نماها را، به ترتیب، ذیل دو اصطلاح عبارات احتیاطی و نگرش‌نماها مطرح کرده است.

۲-۱-۲. نگرش‌نما

منظور از نگرش‌نما واژه یا عبارتی است که به نوعی، دیدگاه و نگرش نویسنده را درباره یک پدیده بیان می‌کند. از دیدگاه محقق، گستره نگرش‌نماها در انواع متون بسیار وسیع است؛ برای مثال، نویسنده متن می‌تواند از صفتی مانند «ارزنده»، یا قیدی نظیر «متأسفانه» یا اسمی مانند «دستاورد» برای ابراز نظرش درباره ویژگی‌های یک پدیده استفاده کند. البته، نگرش‌نماها صرفاً و همیشه واژه نیستند و نویسنده ممکن است از یک گروه، بند یا حتی جمله برای ابراز نگرش خود استفاده کند. شایان ذکر است که در الگوی نظری هایلند، تقسیم‌بندی خاصی برای نگرش‌نماها مطرح نشده است، اما به دلیل تمرکز بر گونه نقد کتاب

و از آنجاکه در این گونه، اصولاً ارائه دیدگاه مثبت یا منفی حائز اهمیت است، محققان نگرش‌نماها را به دو گروه مثبت و منفی تقسیم کرده‌اند.

۲-۲. تحلیل انتقادی فرکلاف (۲۰۰۱)

فرکلاف یکی از شخصیت‌های برجسته در زمینه تحلیل گفتمان است که در مقایسه با دیگر تحلیلگران گفتمان انتقادی، منسجم‌ترین، جامع‌ترین و پرتفردترین نظریه را تدوین کرده است. به نظر او، «تحلیل گفتمان روشی است برای بررسی تغییرات اجتماعی و فرهنگی به کار گرفته شده و منبعی است که در نزاع علیه استثمار و سلطه مورد استفاده قرار می‌گیرد» (فرکلاف، ۱۹۹۳: ۷۰). به اعتقاد وی، کاربرد زبان، نه تنها سازنده هویت‌های اجتماعی، روابط اجتماعی و نظام دانش و باورهاست، بلکه خود نیز توسط آنها ساخته می‌شود. نکته محوری رویکرد فرکلاف این است که گفتمان را گونه مهمی از کارکرد اجتماعی می‌داند که دانش، هویت‌ها و روابط اجتماعی از جمله مناسبات قدرت را بازتولید می‌کند و تغییر می‌دهد و هم‌زمان، سایر کارکردها و ساختارهای اجتماعی به آن شکل می‌دهند. به این ترتیب، گفتمان دارای رابطه دیالکتیکی با سایر ابعاد اجتماعی است. فرکلاف ساختار اجتماعی را روابط اجتماعی در کل جامعه و نهادهای خاص، و در عین حال، متشکل از عناصر گفتمانی و غیرگفتمانی می‌داند (Jorgensen & Phillips, 2002: 65).

فرکلاف مفهوم گفتمان را در سه معنای متفاوت به کار می‌برد: گفتمان، در انتزاعی‌ترین شکل خود، به کاربرد زبان به مثابه کردار اجتماعی اشاره دارد؛ معنای دوم آن نوعی کاربرد زبان در حوزه‌ای خاص مانند گفتمان سیاسی یا علمی است؛ سومین معنای گفتمان که بیشتر از موارد انضمامی به کار می‌رود، اسمی قابل شمارش است که به روش گفتاری اطلاق می‌شود که به تجربیات حاصل از یک منظر خاص، معنا می‌بخشد. بر این اساس، الگوی سه‌لایه‌ای فرکلاف در تحلیل گفتمان انتقادی را می‌توان به صورت زیر نشان داد:

متن (گفتاری، نوشتاری یا ترکیبی از این دو)

کردار گفتمانی که شامل تولید و مصرف متن

کردار اجتماعی

از این رو، در هر تحلیل، دو بعد از گفتمان از اهمیتی محوری برخوردارند:

۱. رخداد ارتباطی: نمونه‌ای از کاربرد زبان از قبیل مقاله، روزنامه، فیلم سینمایی، ویدئو، مصاحبه یا سخنرانی سیاسی
  ۲. نظم گفتمانی: ترکیب‌بندی تمامی گونه‌های گفتمانی به کار گرفته شده در یک نهاد یا بنیاد اجتماعی (Jorgensen & Phillips, 2002: 66-67).
- گفته شد که فرکلاف گفتمان را متشکل از سه بعد متن، عمل گفتمانی و عمل اجتماعی می‌دانست؛ بنابراین، در هر رخداد ارتباطی، باید این سه بعد را لحاظ کرد. فرکلاف مدل نظری خود را در کتاب زبان و قدرت به شکل نمودار زیر ترسیم کرده است:

تصویر ۱. مدل سه‌بعدی گفتمان فرکلاف (۱۹۹۶)

درواقع، این مدل سه‌بعدی، چهارچوبی است تحلیلی برای تحقیق تجربی دربارهٔ ارتباطات و جامعه. هر نوع تحلیل گفتمان رخدادهای ارتباطی باید ابعاد سه‌گانهٔ فوق را پوشش دهد؛ بنابراین، تحلیل گفتمان باید بر این موارد متمرکز شود:

۱. ویژگی‌های زبانی متن (متن)؛
۲. فرایندهای مرتبط با تولید و مصرف متن (عمل گفتمانی)؛
۳. عمل اجتماعی گسترده‌تری که آن رخداد ارتباطی به آن تعلق دارد (عمل اجتماعی).

این مدل بیانگر این اصل است که متن را نمی‌توان در خلأ، فهم یا تحلیل کرد؛ هر متنی را باید در رابطه با شبکه‌های سایر متون و در رابطه با بستر اجتماعی فهمید. این تصویر حاوی نکات اساسی زیر است:

الف) متن، در درجه اول، دارای کلیتی است که خود بدان وابسته است. در داخل متن مجموعه‌ای از عناصر وجود دارند که نه تنها به یکدیگر ارتباط دارند، بلکه کلیتی را می‌سازند که به آن، متن یا گفتمان می‌گویند.

ب) متن یا گفتمان به مجموعه‌ای از عوامل بیرونی متکی است. این عوامل هم در فرایند تولید متن مؤثرند و هم در فرایند تفسیر؛ به عبارت دیگر، دومین مربع داخل تصویر شماره ۱ حاکی از این است که یک متن در چه فرایند گسترده‌ای تولید و در عین حال تفسیر می‌شود. فرایند تولید و تفسیر دارای کنش متقابل اند و در نتیجه، همدیگر را متأثر می‌سازند. ج) مربع سوم که بسیار گسترده و وسیع است و همه موارد فوق را در بردارد نشانگر آن است که یک متن، علاوه بر بافت متن و فرایند و تفسیر متن، شدیداً متأثر از شرایط اجتماعی‌ای است که متن در آن تولید یا تفسیر می‌شود. بافت اجتماعی و فرهنگی تأثیر بسیار بیشتری نسبت به بافت متن و فرایند تولید و تفسیر آن دارد.

نورمن فرکلاف (۲۰۰۱) تحلیل گفتمان را در اینجا در سه سطح متفاوت به کار گرفته است: سطح اول گفتمان به مثابه متن؛ سطح دوم، که وسیع تر از اولی است، گفتمان به مثابه تعامل بین فرایند تولید و تفسیر متن؛ و سطح سوم، که سطح کلان است، گفتمان به مثابه زمینه است (بهرام پور، ۱۳۷۸: ۱۰۶).

۲-۳. جنسیت

یکی از عوامل اجتماعی بسیار مهم که باعث ایجاد تنوع زبانی می‌شود، جنسیت است. «جنسیت» متفاوت با «جنس» است. در واقع، «جنسیت» شامل رفتارها، نقش‌ها، کنش‌ها و اندیشه‌های اجتماعی است که فرهنگ حاکم در هر جامعه، به عهده دو جنس زن و مرد می‌گذارد (نرسیسیانس^۱، ۱۳۹۳: ۱۰). در نتیجه، مقصود از «زبان جنسیتی» زبانی است که با توجه به فرهنگ هر جامعه‌ای، بین زنان و مردان آن جامعه رایج است و باعث ایجاد تنوع استفاده در زمینه‌های مختلف معنایی و واژگانی می‌شود. نظریات مختلفی درباره علت اصلی تفاوت‌های میان زبان مردان و زنان ابراز شده است. گروهی این تفاوت‌ها را نتیجه آمیزش زبان‌های مختلف دانسته‌اند که به سبب برخوردهای نظامی، فرهنگی و غیره حاصل می‌گردد؛ گروه دیگر معتقدند که دلیل اصلی تفاوت‌های زبانی زنان و مردان موقعیت

---

1. Narcissians, E.

اجتماعی متفاوتی است که هر یک از دو گروه در جامعه دارند. عموماً، از آنجاکه رفتار اجتماعی درست‌تری از زنان انتظار می‌رود، گفتار زنان، از نظر اجتماعی، بهتر از گفتار مردان است.

بینبریج^۱ (۱۹۹۴) عللی را که باعث تفاوت گفتار مردانه و زنانه شده، به شش دسته تقسیم کرده است: تفاوت‌های زیست‌شناختی، شخصیتی، فرهنگی و نقشی، تسلط مرد و فاصله اجتماعی بین گروه زنان و مردان.

برخی معتقدند که هرچه فاصله اجتماعی بین زنان و مردان بیشتر باشد، تفاوت‌های زبانی بین آنها نیز بیشتر خواهد شد. اگر زنان با زنان (هم‌جنسان خود) صحبت کنند و مردان با مردان، فاصله اجتماعی بین آنها منجر به ایجاد فاصله زبانی می‌شود. در این صورت، تغییراتی که در واژگان یا جنبه‌های دیگر زبان یک جنس رخ می‌دهد، به‌ندرت زبان جنس دیگر را تحت تأثیر قرار می‌دهد (آفاگل‌زاده، ۱۳۸۸: ۶۳).

۳. مطالعات پیشین

یزدانی و همکاران (۱۳۹۵) با هدف بررسی کاربرد فراگفتمان و انواع آن در اخبار مربوط به حادثه ۱۱ سپتامبر تحقیقی انجام دادند که در آن، اخبار روزنامه‌های انگلیسی از آرشیوهای خبری موجود در اینترنت و اخبار روزنامه‌های فارسی از روزنامه‌های موجود در آرشیو کتابخانه آستان قدس رضوی استخراج شده بودند. براساس نتایج این آزمون، از بین زیرمقوله‌های فراگفتمان تعاملی، گذارها و گواه‌نمایی‌ها بیشترین کاربرد را در هر دو گروه از روزنامه‌ها داشته‌اند و از میان زیرمقوله‌های فراگفتمان تبادل، عبارات احتیاط‌آمیز، نقش‌نمای نگرشی و تقویت‌کننده‌ها دارای بالاترین میزان بسامد بوده‌اند.

دوگانی (۱۳۹۱) در بررسی نشانه‌های صوری احتیاط در هفت سوره قرآن کریم (در چهارچوب هایلند) عنوان کرده است که کاربرد نشانه‌های احتیاط^۲ از جمله عوامل شکل‌دهنده گفتمان است. صورت‌ها و ساختارهایی که برای بیان شک و تردید به کار می‌روند، در زبان‌شناسی، نشانه‌های احتیاط نامیده می‌شوند. عباراتی همچون «شاید»، «اگر»، و «ممکن است» از همین موارد هستند که از گزاره مطرح‌شده سلب اطمینان می‌کنند. پژوهش آنها به کارکردهای این نشانه‌ها در ۶۰۰ آیه از قرآن کریم براساس چهارچوب

1. Bainbridge, E. O.

2. hedge

هایلند (۲۰۰۵) پرداخته است. به این منظور هفت سوره از قرآن، مشتمل بر سیصد آیه مکی و سیصد آیه مدنی، به صورت تصادفی انتخاب شدند و نتایج پژوهش نشان داد که وجود این عبارات احتیاط‌آمیز منتسب به خداوند و اصول دین نبوده است، بلکه نسبت به بندگان آورده شده است و بازهم در چنین شرایطی، نوعی تهدید و هشدار بوده و این نشانه‌های احتیاط نوعی معنای تأکیدی و تنذیری پنهان در خود دارند.

کارگر (۱۳۹۲) در تحلیل مقالات نقد کتاب‌های زبان‌شناسی ایران براساس الگوی فراگفتمان هایلند، بیان داشته است که در چهارچوب نظری فراگفتمان هایلند (۲۰۰۵)، الگویی برای تحلیل تعامل میان نویسنده متن و مخاطب آن ارائه شده است. مطابق با این الگو، نویسنده از ابزارهای مختلف فراگفتمانی نظیر نگرش‌نماهای مثبت و منفی (صفتی نظیر شیوا، ضعیف)، تردیدنماها (کلماتی مانند شاید)، و یقین‌نماها (قیدهایی مانند حتماً) برای بیان ارزش‌های یک پدیده یا میزان تردید یا قطعیت خود درباره یک گزاره، استفاده می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد فراوانی نگرش‌نماهای منفی در کل پیکره بیش از سایر متغیرهای کلامی است. همچنین معلوم شد که منتقدان، اغلب متغیرهای کلامی موردنظر را در بخش پایانی مقالات نقد به کار می‌برند. همچنین مشخص شد که در ارزیابی کتاب، منتقدان زن بیش از منتقدان مرد به نویسنده کتاب توجه می‌کنند و برعکس، منتقدان مرد بیشتر به خود کتاب می‌پردازند.

خانی و چنگیزی (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان «بررسی انواع و تعداد نشانه‌های فراگفتمان به کاررفته در مقالات علمی-پژوهشی انگلیسی در مجلات بین‌المللی و داخلی در حوزه زبان‌شناسی کاربردی» انجام داده‌اند. بدین منظور، با استفاده از برنامه فراوانی (Nation & Heatley, 2007)، انواع و تعداد نشانه‌های فراگفتمان به کاررفته در ۵۱۲ مقاله علمی را، که در ۱۶ مجله بین‌المللی و داخلی در حوزه زبان‌شناسی کاربردی چاپ شده و شامل ۱۶۸۰۵۱،۳ کلمه بود، براساس مدل نشانه‌های فراگفتمان هایلند (۲۰۰۵: ۴۹)، مورد مطالعه قرار دادند. نتایج این مقایسه گواهی است بر وجود تفاوت‌هایی در کاربرد نشانه‌های فراگفتمان در دو گروه مقالات برگرفته از مجلات بین‌المللی و داخلی. توجه به این تفاوت‌ها در به کارگیری نشانه‌های فراگفتمان و در نظر گرفتن آنها در آموزش نگارش دانشگاهی می‌تواند موجب ارتقای کیفیت مقالات چاپ‌شده در مجلات داخلی انگلیسی شود.

طارمی و همکاران (۱۳۹۷) در بررسی جنسیت در مقالات علمی فارسی زبان، با مطالعه پیکره بنیاد نشانگرهای فراگفتمان تعاملی براساس انگاره هایلند (۲۰۰۵)، بیان کرده اند که «فراگفتمان» اصطلاحی برای نامیدن امکانات فرازبانی برای برقراری تعامل در گفتمان است. هدف پژوهش آنها دستیابی به پاسخ این سؤال بوده است که آیا تفاوت معناداری، از نظر جنسیت، در کاربرد کلی نشانگرهای فراگفتمان تعاملی و نیز میان توزیع انواع نشانگرهای فراگفتمان تعاملی موجود در مقالات علمی-پژوهشی وجود دارد یا خیر. تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS نشان داد که با توجه به متغیر جنسیت، تفاوت معناداری در میزان فراوانی نشانگرهای فراگفتمان تعاملی به صورت کلی وجود دارد. در بازمینی تفکیکی انواع نشانگرهای فراگفتمان تعاملی در ارتباط با متغیر جنسیت نیز مشخص شد درباره تردیدنماها، نگرش نماها و خوداظهارها تفاوت معنادار وجود دارد و فقط درباره یقین نماها و دخیل سازها تفاوت معناداری مشاهده نمی شود؛ از این رو، این پژوهش تأییدی است بر ادعای وجود رویکرد جنسیت گرا درباره تمایز میان زنان و مردان در استفاده از صورت های زبانی.

تاجر و همکاران (۱۳۹۸) مقاله ای با هدف تحلیل کاربرد الگوی فراگفتمان هایلند در خلاصه سازی خودکار استنادمدار متون علمی نوشته اند و یک طرح حاشیه نویسی فراگفتمان مدار برای بافتارهای استنادی به منظور به کارگیری در خلاصه سازی استنادمدار پیشنهاد کرده اند. یافته های پژوهش آنها نشان می دهد که فراگفتمان تعاملی هایلند برای نشان دادن چشم انداز نویسنده نسبت به اطلاعات گزاره ای و خواننده به کار می رود، از ابزارهای زبانی مناسب ژانر نقد بهره می برد و برای تحلیل بافتارهای استنادی مناسب است؛ بنابراین، طرح حاشیه نویسی فراگفتمان مدار بافتارهای استنادی، براساس تردیدنما، یقین نما، نگرش نما، خوداظهارها و دخیل سازها، که از مؤلفه های اصلی فراگفتمان تعاملی-مشارکتی هایلند هستند، پیشنهاد شده است. این طرح شامل ۷۰ طبقه است. نتایج بیانگر آن است که از فراگفتمان تعاملی هایلند می توان برای ساخت پیکره مناسب جهت خلاصه سازی خودکار استنادمدار بهره گرفت و مراحل ایجاد رده بندهای مورد نیاز فرایند خلاصه سازی، پالایش بافتارهای استنادی و انتخاب جملات برای درج در خلاصه نهایی را براساس آن انجام داد.

۴. روش

به‌منظور بررسی داده‌های پژوهش، تعداد ۲۰ برنامه تلویزیونی شامل میزگردهای سیاسی-اجتماعی از شبکه‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ انتخاب شدند؛ از این میان، حدود ۱۰ برنامه به‌صورت ضبط‌شده و ۱۰ برنامه به‌صورت پخش زنده بودند و در این برنامه‌ها، کارشناسان زن و مرد، دانشگاهی و غیردانشگاهی، حضور داشتند. برخی از این برنامه‌ها با حضور یک کارشناس و برخی با حضور چند کارشناس تشکیل شده بودند. بررسی گفتار کارشناسان در این برنامه‌ها پیکره زبانی تحقیق را تشکیل داده است.

۵. یافته‌ها

نتایج زیر حاصل آمده است:

۱-۵. بررسی نشانه‌های فراگفتمانی تعاملی-مشارکتی براساس دیدگاه هایلند

۱-۱-۵. بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از برنامه‌های زنده و ضبط‌شده

الف- برنامه زنده

۱. فکر می‌کنم بازارچه خیریه پارسال بود. (تردیدنما)

۲. حتماً باید به اتفاقی بیفته. (یقین‌نما)

ب- برنامه ضبط‌شده

۱. شما فکر کنید من مخالفم. (تردیدنما)

۲. یکی از راهکارهای گریز از تحریم‌ها خوشبختانه جلوی ماست. (نگرش‌نما)

جدول ۲. بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از برنامه‌های زنده و ضبط‌شده، براساس فراوانی و درصد

فراوانی در برنامه زنده	نگرش‌نما	تردیدنما	یقین‌نما	مجموع فراوانی
۲۳۹	۲۷۸	۲۴۵	۷۶۲	فراوانی در برنامه زنده
۳۱,۳٪	۳۶,۴۸٪	۳۲,۱۵٪	۱۰۰٪	درصد فراوانی
۲۸۱	۲۳۵	۳۰۴	۸۲۰	فراوانی در برنامه‌های ضبط‌شده
۳۴,۲۶٪	۲۸,۶۵٪	۳۷,۰۷٪	۱۰۰٪	درصد فراوانی

براساس داده‌های تحقیق، مشخص شد که در برنامه‌های ضبط‌شده، میزان کاربرد یقین‌نماها، با ۳۰۴ مورد فراوانی، بیشتر از برنامه‌های زنده است. همچنین، میزان کاربرد

تردیدنماها در برنامه‌های زنده با ۲۷۸ مورد، بیشتر از برنامه‌های ضبط‌شده با ۲۳۵ مورد فراوانی کاربرد است. کاربرد بیشتر ابزارهای یقین‌نما در برنامه‌های ضبط‌شده به این علت است که برنامه به صورت ضبط‌شده پخش می‌شود و امکان اصلاح و ضبط مجدد کلام در برنامه برای کارشناس وجود دارد؛ در نتیجه، اگر بخشی از گفتار دچار مشکل باشد، برنامه قطع می‌شود و با تصحیح مکالمه، گفتار مجدداً از سر گرفته می‌شود؛ بنابراین، کاربرد ابزارهای یقین‌نما در گفتار ضبط‌شده بیشتر از برنامه‌های زنده است، زیرا در برنامه‌های زنده، به دلیل پخش مستقیم برنامه، کارشناس امکان اصلاح گفتار خود را ندارد و به همین دلیل، با احتیاط بیشتری واژگان و گفتار را به زبان می‌آورد. میزان کاربرد ابزارهای فراگفتار، در برنامه‌های زنده، به صورت تردیدنما، یقین‌نما و نگرش‌نماست؛ اما در برنامه‌های ضبط‌شده، به صورت یقین‌نما، نگرش‌نما و تردیدنماست.

۵-۱-۲. بررسی داده‌های به دست آمده از حضور یک کارشناس در برنامه یا

چند کارشناس

الف- حضور یک کارشناس در برنامه

۱. شاید خیلی مسئله پیش پا افتاده‌ای باشد. (تردیدنما)
۲. حتماً بخونیدش، بهتون توصیه می‌کنم، حتماً بخونید، خیلی کوتاه. (یقین‌نما)

ب- حضور چند کارشناس در برنامه

۱. پاسخ درخور و مناسبی داده ایشون. (نگرش‌نما)
۲. خب، به نظر من، امیدوار بودن خوبه. (نگرش‌نما)

جدول ۳. بررسی داده‌های به دست آمده از حضور یک کارشناس در برنامه یا چند کارشناس،

براساس فراوانی و درصد

مجموع فراوانی	یقین‌نما	تردیدنما	نگرش‌نما	
۷۸۵	۲۹۲	۲۰۹	۲۸۴	فراوانی در استفاده از یک کارشناس
۱۰۰٪	۱۹,۳۷٪	۶۲,۲۶٪	۱۷,۳۶٪	درصد فراوانی
۷۹۶	۲۵۸	۳۱۲	۲۲۶	فراوانی در استفاده از چند کارشناس
۱۰۰٪	۴۱,۳۲٪	۱۹,۳۹٪	۳۹,۲۸٪	درصد فراوانی

براساس بررسی انجام شده، مشخص شد که میزان کاربرد ابزار فراگفتمانی یقین‌نما، با ۲۹۲ مورد فراوانی براساس دیدگاه هایلند، در برنامه‌هایی که یک کارشناس در آنها حضور دارد بیشتر از برنامه‌هایی است که چند کارشناس در آنها حاضر هستند. در برنامه‌هایی که چند کارشناس در آنها حضور دارند، کاربرد ابزار تردیدنما با ۳۱۲ مورد بیشتر از سایر ابزارهاست. دلیل این امر می‌تواند این باشد که وقتی یک کارشناس در برنامه صحبت می‌کند، می‌تواند به راحتی و بدون چالش، اطلاعات و دانش خود را به معرض نمایش بگذارد، اما وقتی چند کارشناس در یک برنامه حاضرند، به دلیل بحث و مجادله‌ای که در گفتمان اتفاق می‌افتد، کارشناسان ممکن است با احتیاط بیشتری به اظهارنظر درباره موضوع برنامه بپردازند تا کمتر به چالش کشیده شوند؛ بنابراین، میزان کاربرد ابزارهای فراگفتمان در برنامه‌هایی با حضور یک کارشناس، به صورت یقین‌نما، نگرش‌نما و تردیدنماست، اما در برنامه‌هایی با حضور چند کارشناس به صورت تردیدنما، نگرش‌نما و یقین‌نماست.

۳-۱-۵. بررسی داده‌های به دست آمده از دانشگاهی یا غیردانشگاهی بودن کارشناسان برنامه

الف- کارشناس دانشگاهی

۱. متأسفانه داره کاملاً جناحی برخورد می‌شود با این موضوع. (نگرش‌نما)
۲. شاید یکی از تفاوت‌های اونایی که خلاقانه فکر می‌کنن ... (تردیدنما)

ب- کارشناس غیردانشگاهی

۱. مسلماً، یه جوون یا یه نوجوون دوست داره اونو تجربه کنه. (یقین‌نما)
۲. به نظر من، توی هر شکستی آدم می‌تونه خودشو بشناسه. (تردیدنما)

جدول ۴. بررسی داده‌های به دست آمده از دانشگاهی یا غیردانشگاهی بودن کارشناسان برنامه

براساس فراوانی و درصد

مجموع فراوانی	یقین‌نما	تردیدنما	نگرش‌نما	
۸۳۷	۳۰۲	۲۶۴	۲۷۱	فراوانی در دانشگاهی بودن کارشناس
۱۰۰٪	۰۸,۳۶٪	۵۴,۳۱٪	۳۷,۳۲٪	درصد فراوانی
۷۶۷	۲۴۸	۲۸۳	۲۳۶	فراوانی در غیردانشگاهی بودن کارشناس
۱۰۰٪	۳۳,۳۲٪	۸۹,۳۶٪	۷۶,۳۰٪	درصد فراوانی

در برنامه‌هایی که کارشناسان برنامه، دانشگاهی بوده‌اند و موضوع برنامه همسو با تخصص آنان بوده است، میزان کاربرد ابزارهای گفتمانی یقین‌نما، با ۳۰۲ مورد، بیشتر از برنامه‌هایی است که کارشناسان آنها غیردانشگاهی بوده‌اند که نشان می‌دهد کارشناسان دانشگاهی بر موضوع تسلط بیشتری داشته‌اند و اظهارنظر آنها بر مبنای نتایج پژوهش‌های علمی در زمینه موضوع برنامه بوده است؛ اما در برنامه‌هایی که کارشناسان آنها غیردانشگاهی بوده‌اند، کاربرد ابزارهای تردیدنما، با ۲۸۳ مورد، در گفتار کارشناسان بیشتر بوده است. میزان کاربرد ابزارهای فراگفتمانی، در برنامه‌هایی که کارشناسان دانشگاهی داشته‌اند، به صورت یقین‌نما، نگرش‌نما و تردیدنما بوده و در برنامه‌هایی که کارشناسان غیردانشگاهی بوده‌اند، کاربرد ابزارها به صورت تردیدنما، نگرش‌نما و یقین‌نما بوده است.

۵-۱-۴. بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از کارشناسان زن و مرد

الف- کارشناس زن

۱. تقریباً روزهای چهارم و پنجم دی بود که در سایت‌های مختلف اومد که ... (تردیدنما)

۲. مشکل این چیزیه که می‌فرمایید، شاید به گوش مردم زیاد رسیده. (تردیدنما)

ب- کارشناس مرد

بی‌تردید عکس‌العمل همه طرفین سیاسی و اقتصادی که ذی‌نفع هستن می‌تونه دیدنی باشه. (یقین‌نما)

قطعاً زمان بازدهی خیلی خوب می‌تونن به اطلاعات دست پیدا کنن. (یقین‌نما)

جدول ۵. بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از کارشناسان زن و مرد براساس درصد و فراوانی

مجموع فراوانی	یقین‌نما	تردیدنما	نگرش‌نما	
۹۵۳	۳۴۵	۲۹۶	۳۱۲	فراوانی در زنان
۱۰۰٪	۳۶٫۲۰٪	۳۱٫۰۵٪	۳۳٫۷۲٪	درصد فراوانی
۹۴۱	۳۶۷	۲۷۳	۳۰۱	فراوانی در مردان
۱۰۰٪	۳۹٪	۲۹٫۰۱٪	۳۱٫۹۸٪	درصد فراوانی

براساس نتایج به‌دست‌آمده، مشخص شد که میزان کاربرد ابزارهای گفتمانی تردیدنما، با ۲۹۶ مورد، در گفتار زنان در این پژوهش بیشتر از مردان بوده است. گرایش بیشتر زنان

به کاربرد تردیدنماها در گفتمان را شاید بتوان به خصوصیت ذاتی زنان در فرهنگ ایرانی نسبت داد که تمایل دارند در گفتار و رفتار خود، محتاطانه و بدون ریسک عمل کنند؛ اما مردان تمایل بیشتری به کاربرد ابزارهای یقین‌نما، با ۳۶۷ مورد، دارند. به کارگیری نشانگرهای نگرش‌نما در میان کارشناسان زن، با ۳۱۲ مورد، نسبت به مردان میزان بیشتری را نشان می‌دهد که بیان‌کننده نگرش آنهاست، با احساسات و عواطف آنها مرتبط است و به هویت آنها، به‌عنوان زن، ارتباط می‌یابد.

۲-۵. بررسی نشانه‌های فراگفتمانی براساس دیدگاه فرکلاف

براساس دیدگاه فرکلاف، در بررسی داده‌های پژوهش، که متشکل است از نشانه‌های فراگفتمانی یقین‌نماها، تردیدنماها و نگرش‌نماها در برنامه‌های زنده و ضبط‌شده با موضوع میزگردهای سیاسی-اجتماعی شبکه‌های ۱، ۲، ۳ و ۴، زمینه مشترک بافت بینامتنی دخیل در شکل‌گیری متن و عنصر مشترک آن با گفتمان جاری در گفتار کارشناسان برنامه‌ها مورد تحلیل قرار می‌گیرد که در این گفتمان‌ها، بافت بینامتنی بیشتر شامل کاربرد ابزارهای گفتمانی یقین‌نما در گفتمان مشارکین کلام است. کاربرد ابزارهای یقین‌نما نشان می‌دهد که این ابزارهای فراگفتمان تعاملی، بیشتر به صورت قید و برای اطمینان از آنچه ذکر شده، به کار می‌روند. همچنین، کاربرد یقین‌نماها میان زنان و مردان متفاوت است. در علم، ابزارهای تردیدنما، بیشتر، عنصری برای اقتناع هستند که سبب می‌شوند ادعای مطرح‌شده با احتیاط، دقت و فروتنی بیان شود و توقع مخاطب را برای دقت و مذاکره برآورده کند. زنان و مردان هر دو از نشانگرهای فراگفتمان تعاملی تردیدنما، در دو گروه گزاره‌محور و گوینده‌محور استفاده می‌کنند. عبارات تردیدنمای «گزاره‌محور»، در گفتمان دانشگاهی، بیان می‌کند پاره‌گفت‌های بیان‌شده بیشتر بر پایه استدلال‌های محتمل‌اند تا واقعیت‌های مطمئن. در ابزارهای نگرش‌نما تفاوت میان زنان و مردان وجود دارد.

بنابراین، به‌طور کلی، در گفتمان دانشگاهی، ابزارهای تردیدنما منعکس‌کننده اهمیت حیاتی تمایز میان واقعیت و عقیده و نظر است. این کنش زبانی نباید نوعی عدم قطعیت تلقی شود که به‌طور عمومی و کلیشه‌ای، به شخصیت زنان نسبت داده می‌شود. ابزارهای نگرش‌نما، که در قالب نگرش‌نماهای مثبت و منفی ظاهر می‌شوند، برای بیان ارزشمند بودن یافته‌های پژوهش، با هدف جلب توجه مخاطبان و همچنین برای ذکر محدودیت‌های پژوهش، استفاده می‌شوند. زنان در استفاده از ابزارهای فراگفتمانی بیشتر از تردیدنماها

استفاده کرده‌اند؛ این امر نوع نگرش زنان را در جامعه فرهنگی ایران، حتی در سطح کارشناسان تلویزیونی، نشان می‌دهد که به رعایت جانب احتیاط، پرهیز از رک‌گویی و عدم قطعیت در گفتار تمایل دارند. براساس دیدگاه فرکلاف، در بررسی گفتمان اجتماعی حاکم بر میزگردها، می‌توان بیان داشت که سبک زبان و گفتار حاکم بر میزگردها بیشتر محاوره‌ای نزدیک به زبان معیار است. شخصیت‌های مشارکت‌کننده در گفتمان را اقصای فرهیخته دانشگاهی و همچنین غیردانشگاهی تشکیل داده‌اند؛ مخاطب در دریافت پیام، اعتماد و هم‌ذات‌پنداری بهتری با قشر دانشگاهی می‌تواند برقرار کند، زیرا از نظر مخاطب عام، قشر دانشگاهی می‌تواند دانش و آگاهی بیشتری در خصوص موضوعات موردبحث برنامه‌ها داشته باشد. همچنین، براساس دیدگاه فرکلاف، در بررسی میزگردهای سیاسی-اجتماعی که در تحلیل کارشناسان‌شان، کاربرد ابزارهای یقین‌نما بیشتر از سایر ابزارهاست، مشخص شد که کارشناسان در تحلیل‌های خود، با استفاده بیشتر از ابزارهای یقین‌نما، سعی دارند به شکل‌دهی ساختارهای اجتماعی در جامعه پردازند و بینندگان را از صحت و سقم گفتار خود مطمئن سازند، که این القای گفتمان، در هم‌سوسازی مخاطبان با جریان‌ات فکری جامعه تأثیر بسزایی دارد.

۶. نتیجه‌گیری

براساس داده‌های تحقیق، مشخص شد که در برنامه‌های ضبط‌شده، میزان کاربرد یقین‌نماها بیشتر از برنامه‌های زنده است. کاربرد بیشتر ابزارهای یقین‌نما در برنامه‌های ضبط‌شده به این علت است که برنامه به صورت ضبط‌شده پخش می‌شود و امکان اصلاح و ضبط مجدد کلام در برنامه برای کارشناس وجود دارد. همچنین، مشخص شد که میزان کاربرد ابزار فراگفتمانی یقین‌نما، براساس دیدگاه هایلند، در برنامه‌هایی که یک کارشناس در آنها حضور دارد بیشتر از برنامه‌هایی است که چند کارشناس در آنها حاضر هستند. این امر می‌تواند به این علت باشد که وقتی یک کارشناس در برنامه صحبت می‌کند، به راحتی و بدون چالش می‌تواند اطلاعات و دانش خود را به معرض نمایش بگذارد، اما وقتی چند کارشناس در یک برنامه حاضرند، به دلیل بحث و مجادله‌ای که درباره موضوع برنامه در گفتمان اتفاق می‌افتد، کارشناسان ممکن است با احتیاط بیشتری به اظهارنظر پردازند تا کمتر به چالش کشیده شوند؛ اما در برنامه‌هایی که کارشناسان برنامه دانشگاهی بوده‌اند، میزان کاربرد ابزارهای گفتمانی یقین‌نما بیشتر از برنامه‌هایی است که کارشناسان آنها

غیردانشگاهی بوده‌اند؛ این نشانگر تسلط بیشتر کارشناسان دانشگاهی بر موضوع و اظهارنظر آنها بر مبنای نتایج علمی و پژوهش‌هایشان در زمینه موضوع برنامه بوده است. میزان کاربرد ابزارهای گفتمانی یقین‌نما در گفتار مردان، در این پژوهش، بیشتر از زنان بوده است. داده‌های پژوهش حاضر همسو با یافته‌های جانسون و روئن^۱ (۱۹۹۲) و هربرت^۲ (۱۹۹۰) است. زنان در کاربرد تردیدنماها از مردان پیشی گرفتند که این نتیجه با یافته‌های کریزمور و همکاران^۳ (۱۹۹۳) و مک‌میلان و همکاران^۴ (۱۹۷۷) مغایرت دارد. آنها در پژوهش خود، به تمایل مردان به کاربرد زیاد ابزارهای تردیدنما نسبت به زنان پی بردند و این امر را به ترجیح مردان در به‌کارگیری راهبردهای عدم قطعیت برای تعامل بیشتر با مخاطب نسبت دادند؛ اما نتایج پژوهش حاضر با پژوهش لیکاف^۵ (۱۹۷۵) و زارعی فرد و علی‌نژاد (۲۰۱۴) و طارمی و همکاران (۱۳۹۷) درباره تمایل بیشتر زنان به کاربرد تردیدنماها در گفتمان همسوست که این امر را شاید بتوان به خصوصیت ذاتی زنان در فرهنگ ایرانی نسبت داد که تمایل دارند در گفتار و رفتار خود، محتاطانه و بدون ریسک عمل کنند. به‌کارگیری نشانگرهای نگرش‌نما در میان کارشناسان زن نسبت به مردان میزان بیشتری را نشان می‌دهد که این نتایج همسو با پژوهش لیکاف (۱۹۷۵) است. او بر این باور است که استفاده بیشتر زنان از صفت‌ها و واژه‌هایی که بیان‌کننده نگرش آنهاست با احساسات و عواطف آنها مرتبط است و این امر به هویت آنها به‌عنوان زن ارتباط می‌یابد. همچنین، نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های هایلند و تسه (۲۰۰۸) و طارمی و همکاران (۱۳۹۷) مبتنی بر استفاده بیشتر زنان از نگرش‌نماها همسوست.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

-
1. Johnson, D., & Roen, D. H.
  2. Herbert, F.
  3. Crismore, A. et al.
  4. McMillan, J. et al.
  5. Lakoff, R.

سپاسگزاری

از استادان راهنما و مشاور بابت راهنمایی‌های ارزشمندشان جهت انجام این پژوهش صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم.

ORCID

Hadi Arezoumandi

<http://orcid.org/0000-0000-0820-8274>

Davood Madani

<https://orcid.org/0000-0002-7699-6698>

منابع

- آقاگلزاده، فردوس. (۱۳۸۸). تحلیل گفتمان انتقادی رسانه، فرصت‌ها و چالش‌ها. *مجله علوم اجتماعی ایران*، ۸، ۹-۱۵.
- بهرام‌پور، شعبانعلی. (۱۳۷۸). درآمدی بر تحلیل گفتمان کتاب. *مجموعه مقالات گفتمان و تحلیل گفتمانی*، به اهتمام محمدرضا تاجیک، تهران: انتشارات فرهنگ گفتمان.
- تاجر، پگاه، جوکار، عبدالرسول، فخراحمد، مصطفی و خرمایی، علیرضا. (۱۳۹۸). تحلیل کاربرد الگوی فراگفتمان هایلند در خلاصه‌سازی خودکار استناد محور. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۲(۳)، ۹۱-۱۱۱.
- خانی، رضا و چنگیزی، مهسا. (۱۳۹۵). مقایسه نشانه‌های فراگفتمان در مجلات انگلیسی بین‌المللی و داخلی: مطالعه موردی مقالات حوزه زبان‌شناسی کاربردی. *مجله زبان‌پژوهی (علوم انسانی)*، ۸(۱۸)، ۱۰۲-۷۷.
- خرم‌شاهی، بهاء‌الدین. (۱۳۸۶). *آیین نقد کتاب*. تهران: مؤسسه خانه کتاب.
- دوگانی، شادی. (۱۳۹۱). *بررسی نشانه‌های صوری احتیاط در هفت سوره قرآن (در چارچوب هایلند)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- رضوی، محمدرضا. (۱۳۹۱). *حدنمایی در زبان فارسی*. *مجموعه مقالات هشتمین همایش زبان‌شناسی ایران*، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- طارمی، طاهره، تاکی، گیتی و یوسفیان، پاکزاد. (۱۳۹۷). جنسیت در مقالات علمی فارسی‌زبانان. *نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۱۰(۱)، ۲۳-۴۲.
- عبدی، رضا. (۱۳۸۸). به‌کارگیری راهبردهای فراگفتمان در مقالات علمی-پژوهشی فارسی و انگلیسی؛ مطالعه هنجارهای ژانری جامعه گفتمانی در مقاله‌های فارسی. *مجله زبان و زبان‌شناسی*، ۵(۹)، ۱۶۳-۱۸۰.

علوی، سید محمد و عبدالله‌زاده، اسماعیل. (۱۳۸۲). استفاده نویسنده‌گان بومی ایرانی و انگلیسی از فراگفتمان متنی در مقالات آموزش زبان انگلیسی. *مجله پژوهش زبان‌های خارجی*، ۱۵، ۹۶-۸۵.

کارگر، مریم. (۱۳۹۲). تحلیل مقالات نقد کتاب‌های زبان‌شناسی ایران براساس الگوی فراگفتمان هایلند. *مجله پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۵، ۳۷-۵۲.

نرسیسیانس، امیلیا. (۱۳۹۳). *مردم‌شناسی جنسیت*. ترجمه بهمن نوروززاده چگینی، تهران: افکار و سازمان میراث فرهنگی.

یزدانی، سارا، شریفی، شهلا و الیاسی، محمود. (۱۳۹۵). *بررسی مقایسه‌ای فراگفتمان‌های اخبار روزنامه‌های انگلیسی و فارسی در مورد حادثه یازده سپتامبر*. *مجله زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، ۵۱، ۱۵-۲۷.

References

- Bainbridge, E. O. (1994). Sex Difference. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, Asher R. A., & Simpson, J. M. (eds.), Vol. 7, 3864-3868. Oxford: Pergamon Press..
- Crismore, A., Markkanen, R., Steffensen, M. S. (1993). Metadiscourse in persuasive writing: A study of texts written by American and Finnish University students. *Written Communication*, 10(1), 39-7.
- Crystal, D. (1987). *The Cambridge Encyclopedia of Language*, 2nd edition, Cambridge University Press.
- Fairclough, N. (1993). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press
- Fairclough, N. (1996). *Language and power*, Longman Group UK Limited.
- Fairclough, N. (2001). *Analysing Discourse*. London: Routledge.
- Herbert, R. K. (1990). Gender differences in compliment behaviour. *Language in Society*, 19, 201-224.
- Hyland, K. (1998). *Hedging in Scientific Research Articles*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hyland, K. (2002). Activity Analysis and Evaluation: Reporting Practices in Academic Writing. *Academic Discourse*. Flowerdew, J. (Ed.), 115- 30, London: Longman.
- Hyland, K. (2005a). *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London: Continuum.
- Hyland, K. (2005b). Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. *Discourse Studies*, 7(2), 173-192
- Hyland, K., & Tse, P. (2008). Metadiscourse in academic writing: a reappraisal. *Applied Linguistics*, 25 (2), 156-177.

- Hyland, K., & Tse, P., (2004). Metadiscourse in Academic Writing: A Reappraisal. *Applied Linguistics*, XXV, 2. Pp. 156- 177.
- Johnson, D., & Roen, D. H. (1992). Complimenting and involvement in peer-reviews: gender variation. *Journal of Pragmatics*, 40, 1232-1248.
- Jorgensen, M. & Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Methods*, SAGE Publications, Ltd.
- Lakoff, R. (1975). *Language and Women's Place*. New York: Harper & Row.
- Lindholm-Romantschuk, Y. (1998). *Scholarly Book Reviewing in the Social Sciences and Humanities: The Flow of Ideas within and among Disciplines*. Greenwood Press
- McMillan, J., Clifton, R., Mcgrath, D., & Gale, W. S. (1977). Women's language: uncertainty or interpersonal sensitivity and emotionality? *Sex Roles*, 3, 545-559.
- Miranda, E. O. Y. (1996). On book reviewing. *Journal of Educational Thought*, XXX, 2, 191-202.
- Nation, I. S. P., & Heatley, A. (2007). *Frequency* [Computer software]. Version 1.40. Wellington: Victoria University of Wellington. <http://www.vuw.ac.nz/lals/staff/paul-nation/nation.aspx>.
- Kopple, V. (1985). Some explanatory discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication*, 36, 82-93
- Zarei fard, R., & Alinezhad, B. (2014). A study of interactional metediscourse markers and gender. *Journal of educational and social research*, 4(1), 231-238.
- Abdi, R. (2009). Applying learning strategies in Persian and English scientific-research articles. Study of genre norms of discourse society in Persian articles, *Journal of Language and Linguistics*, 5 (9), 163-180. [In Persian].
- Aghagolzadeh, F. (2008). *Analysis of critical media discourse, opportunities and challenges*. Iranian Journal of Social Sciences, 8, 9-15. [In Persian].
- Alavi, S., M., & Abdullahzadeh, E. (2003). The use of textual metadiscourse in ELT research articles written by Persian and Anglo-American academic writers, *Research in Foreign Languages*, 15, 85-96. [In Persian]
- Bahrampour, S.,A. (1999). An Introduction to Book Discourse Analysis. *Collection of articles on discourse and discourse analysis*, Mohammad Reza Tajik (Ed.). Tehran: Farhang-e Gofteman Publications. [In Persian].
- Dugani, S. (2012). *Examining the formal signs of caution in seven chapters of the Quran (in the framework of Highland)*. Master Thesis, Ferdowsi University of Mashhad. [In Persian].

- Kargar, M. (2013). Analysis of Iranian Linguistics Textbook Review Articles Based on Hyland Learning Model. *Journal of Linguistic Research*, 5, 37-52. [In Persian].
- Khani, R., & Changizi, M. (2016). Metadiscourse Markers in Applied Linguistics RAs Published in International and Local Journals. *ZABANPAZHUI (Journal of Language Research)*, 8(18), 77-102. [In Persian]
- Khorramshahi, B. (2007). *Rite of book criticism*. Tehran: Book House Institute. [In Persian].
- Narcissians, E. (2014). *Anthropology of Gender*. Translated by Bahman Nowruzzadeh Chegini, Tehran: Thoughts and Cultural Heritage Organization. [In Persian].
- Razavi, M., R. (2012) .Hadnamai in Persian Language. *Proceedings of the 8th Iranian Conference on Linguistics*, Tehran: Allameh Tabatabai University.[In Persian].
- Tajer, P., Jokar, A., R., Fakhr Ahmad, M., & Khormaei, A. (2019). Analysis of the application of Hyland learning model in automated citation-centric automation. *Library and Information Science*, 22 (3), 91-111. [In Persian].
- Taremi, T., Taki, G., & Yousefian, P. (2018). Gender in Persian Scientific Articles Languages. *Journal of Linguistic Research*, 10 (1), 23-42. [In Persian].
- Yazdani, S., Sharifi, Sh., & Elyasi, M. (2017). A Comparative Study of Metadiscourse Markers in English and Persian News Reports about the September 11 Event. *Journal of Linguistics & Khorasan Dialects*, 51, 15-27. [In Persian].

استناد به این مقاله: آرزومندی، هادی، مدنی، داود. (۱۴۰۰). نشانگرهای معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی-اجتماعی سیمای ایران از منظر گفتمان انتقادی. *علم زبان، ویژه‌نامه کرونا، سال ۸، ۲۷۶-۲۵۳*. Doi: 10.22054/lr.2021.51975.1329

Language Science is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.